

prof. dr hab. Artur Rejter
Instytut Językoznawstwa
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Katowice, 23 XII 2019 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Barbary Łukaszewicz
pt. *Wyrażanie emocji negatywnych w polonistycznej praktyce glottodydaktycznej*
napisanej pod kierunkiem dra hab. Piotra Garncarka
(Warszawa 2019)

Przedstawiona do oceny dysertacja powstała w Centrum Języka Polskiego i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców POLONICUM Uniwersytetu Warszawskiego, co już sugeruje czytelnikowi tropy interpretacyjne opracowania. Autorka przedstawiła w sposób wielowątkowy i niezwykle staranny problem sformułowany w tytule, opisała szerokie konteksty emocji, a także — co bardzo cenne i ważne — zaproponowała własne rozwiązania dydaktyczne oraz metodyczne związane z wyrażaniem emocji negatywnych w polonistycznej glottodydaktyce. Rozprawa sytuuje się w obszarze szeroko pojętego językoznawstwa stosowanego o wyraźnym nachyleniu kulturowym. Jest to także monografia zagadnienia napisana ze świadomością złożoności problemu, stąd liczne wątki wykraczające poza obszar lingwistyki, co bezsprzecznie podnosi jej wartość.

Kompozycja pracy

Rozprawa składa się ze *Wstępu*, sześciu rozdziałów właściwych, *Zakończenia*, wykazów bibliografii, spisu elementów graficznych, aneksów oraz streszczenia w języku angielskim. Całość obejmuje aż 561 stron wydruku komputerowego, jest to zatem z pewnością praca bardzo obszerna. Pierwsze dwa rozdziały poświęcono problemom teoretycznym, głównie kwestiom wyrażania emocji w ujęciu różnych dziedzin i dyscyplin naukowych. W osobnym ogniwie (rozdział 2.) opisano owo zagadnienie w odniesieniu do językoznawstwa i glottodydaktyki, które poprzedziły szeroko przedstawione kontek-

sty filozoficzne, psychologiczne, neurobiologiczne i neuropsychologiczne, antropologiczne, międzykulturowe oraz socjologiczne (rozdział 1.).

Kolejne części pracy przynoszą już analizy empiryczne o różnym wymiarze badawczym i zastosowanym instrumentarium. Są to: rozważania dotyczące wyrażania emocji negatywnych w szeroko rozumianej literaturze dydaktycznej — programach nauczania oraz w podręcznikach (rozdział 3.), analiza i interpretacja badań glottodydaktycznych ilościowych i jakościowych odnoszących się do emocji negatywnych (rozdział 4.), prezentacja materiału językowego (potencjału środków gramatycznych i leksykalnych) przydatnego w polonistycznej glottodydaktyce odnoszącej się do emocji negatywnych (rozdział 5.) i — wreszcie — w zamykającym rozdziale szóstym omówienie autorskich propozycji dydaktycznych oraz metodycznych dotyczących nauczania sposobów wyrażania negatywnych emocji.

Proporcje zachowane między częścią teoretyczną a badawczą należy uznać za stosowne, gdyż druga objętościowo przeważa, niemniej należy jednocześnie nadmienić, że rozważania wprowadzające do ogniw empirycznych są nieco zbyt obszerne, co wynika z dużego miejscami stopnia szczegółowości podejmowanych problemów. Sądzę, że w kontekście badań empirycznych niektóre wątki można było ograniczyć.

W wypadku tak obszernych opracowań ważna jest dbałość o klarowność wywo-
du oraz czytelność komunikatu. To zadanie zostało wykonane bardzo dobrze, Doktorantka bowiem bogato inkrustuje tekst elementami graficznymi: schematami, tabelami wykresami, ilustracjami itp., które z jednej strony odciążają narrację, z drugiej — znakomicie syntetyzują przedstawiane treści.

Całość opracowania podlega delimitacji ramowej w postaci *Wstępu* dobrze wprowadzającego w temat oraz *Zakończenia*, które stanowi syntetyczne podsumowanie przeprowadzonych dociekań.

Podstawy teoretyczne dysertacji

Wykładnia teoretyczna pracy została przedstawiona w dwóch pierwszych rozdziałach, w których Barbara Łukaszewicz przedstawiła niezwykle kompleksowe i detaliczne uwagi dotyczące emocji formułowane przez przedstawicieli różnych dyscyplin i dziedzin (rozdział 1.). Udowodniła tym samym, że podjęty przez nią problem jest ważki, aktualny oraz cechuje go znaczący ładunek interdyscyplinarności. Postępowanie zaproponowane przez Autorkę świadczy o jej erudycji, ale także świadomości niezwykle złożenia podjętych kwestii. Analizując ujęcia emocji obecne w refleksji różnych

nauk, wybiera zagadnienia najistotniejsze, charakteryzuje wybrane (kluczowe) terminy, z których część wykorzystuje w dalszych partiach pracy. Wpływa to korzystnie na spójność wywodu i uzasadnia wiele z podjętych wątków.

Za najbardziej interesujące i uzasadnione w kontekście wybranego tematu uznaję rozważania odnoszące się do problemów międzykulturowych. Te ogniwa pracy uświadamiają jednocześnie uniwersalność fenomenu emocji oraz ich silną motywację kulturową i społeczną. Ciekawe są również dywagacje nad wymiarem filozoficznym emocji jako niezbywalnym atrybutem człowieka, zauważanym przez myślicieli od najdawniejszych czasów.

W rozdziale 2. Autorka przedstawiła problem emocji w ujęciu językoznawczym, wskazując na wieloaspektowość zagadnienia, związanego z samym znaczeniem i wyrażaniem emocji, ich relacji do pojęć pokrewnych (uczucia, afekty), związków z typologią funkcji języka i komunikacji czy też poszczególnymi poziomami języka. Odniesienia do nurtów kulturowych współczesnego językoznawstwa (na przykład semantyki Anny Wierzbickiej czy kognitywnej teorii metafory) sytuuje recenzowaną dysertację wśród opracowań nowoczesnych i metodologicznie synkretycznych, co zdecydowanie poczytuję za zaletę. Barbara Łukaszewicz nie zapomina także o zjawiskach i tendencjach najnowszych, stąd też uwagi dotyczące obecności emocji w obszarze komunikacji elektronicznej wprowadzające czytelnika w komunikacyjną współczesność.

Ciekawym dopełnieniem rozważań o językoznawczych aspektach emocji negatywnych są uwagi o ich wyrażaniu w wybranych językach obcych, z uwzględnieniem właściwych dla nich kulturomów. Poczynione informacje znów dowodzą złożoności i wielowymiarowości podjętego w pracy zagadnienia, stanowiąc ponadto dobre wprowadzenie do snuty dalej wątków glottodydaktycznych. Ta część opracowania poświadcza szerokie, lingwakulturowe, ujęcie problemu, co zasługuje na pochwałę, ponieważ określa dysertację Barbary Łukaszewicz jako nowoczesną i metodologicznie przemyślaną.

Partie teoretyczne ocenianej pracy są wyczerpujące, pozwalają też zorientować się w założeniach metodologicznych oraz przekonać się o imponującej erudycji Doktorantki. Najczęściej jednak czytelnik spotyka się jedynie z referowaniem poglądów innych badaczek i badaczy, zabrakło natomiast wątków polemicznych i krytycznych. Ich uwzględnienie z pewnością podniosłoby wartość dysertacji i być może bardziej umotywowałoby znaczne jej rozmiary.

Empiryczne aspekty opracowania

Pomostem między partiami teoretycznymi a właściwymi badaniami empirycznymi własnymi Autorki jest rozdział 3. (*Wyrażanie emocji negatywnych w wybranych standaryzowanych programach nauczania języka polskiego jako obcego oraz w publikacjach dydaktycznych z zakresu glottodydaktyki polonistycznej*), w którym zostały przedstawione — w sposób niezwykle metodyczny i skrupulatny — wyniki analiz programów nauczania oraz wybranych podręczników. Komentarze uzupełnione licznymi tabelami i wykresami stanowią przekonującą syntezę problemu i prowadzą do ważnych wniosków o miejscu problematyki emocji negatywnych w glottodydaktyce polonistycznej oraz konieczności ich uwzględniania w procesie dydaktycznym. Barbara Łukasiewicz wykazała się dużą świadomością zagadnienia, opisała braki dotyczące kwestii emocji negatywnych jako przedmiotu nauczania języka polskiego jako obcego, jednocześnie dowodząc wagi tej problematyki.

Kluczowym ogniwem rozprawy jest bardzo obszerny i dopracowany rozdział 4. pt. *Analiza i interpretacja badań dotyczących wyrażania emocji negatywnych w języku polskim jako obcym*, w którym Autorka skupiła się na problematyce obecności emocji negatywnych w procesie nauczania języka polskiego jako obcego (JPJO). Uwzględniła trzy zmienne:

- poziom znajomości języka polskiego;
- okres przebywania w Polsce;
- rodzaj kontaktów z językiem polskim poza lekcjami JPJO);

Zmienne owe miały doprowadzić do odpowiedzi na pytania badawcze o:

- „prawidłową ocenę i wstępną orientację w możliwościach wyrażania emocji negatywnych w języku polskim;
- umiejętność wyrażania emocji negatywnych w języku polskim;
- umiejętność rozpoznawania środków językowych służących do wyrażania emocji negatywnych w języku polskim.”

Przygotowania w tym celu obszerna ankieta uzupełniona o elementy sondażu i obserwację prowadzone podczas zajęć dydaktycznych (warsztatowych) zapewniła kompleksowy ogląd zagadnienia, uwzględniający tak aspekty ilościowe, jak i jakościowe. W badaniu wzięło udział 200 osób, co należy uznać za próbę wystarczającą. Uwzględnienie słuchaczy posługujących się językiem polskim na poziomach B1—C2 oceniam również aprobatywnie. Pewne wątpliwości może budzić natomiast zróżnicowanie narodowościowe respondentów, gdyż ok. 70% stanowią przedstawiciele narodów

wschodniosłowiańskich (Białorusini, Rosjanie i Ukraińcy). Ich sytuacja jest specyficzna, ponieważ na co dzień posługują się językami zbliżonymi do polszczyzny, co może wpływać na typy i sposoby wyrażania emocji negatywnych — podobne do tych właściwych dla przyswajanego języka obcego.

Przedstawiona ankieta jest wszechstronna, odwołuje się do różnych typów zdań, co pozwala gruntownie i w sposób holistyczny zgłębić zagadnienie badawcze. Mimo że w ankiecie odwołano się do polszczyzny żywej, często potocznej, uwzględniono pragmatemy — co bezsprzecznie zasługuje na pochwałę, nie udało się uniknąć sformułowań literackich, rzadko używanych nawet przez Polaków w codziennej komunikacji (np. *chyba Bóg cię opuścił*). Na szczęście są to przypadki incydentalne i nie wpływają na ostateczną — pozytywną — ocenę ankiety.

Przeprowadzona gruntowna analiza wyników badania doprowadziła do ważnych, choć czasami przewidywalnych (np. rosnąca wraz z poziomem nauczania JPJO liczba odpowiedzi poprawnych) dla procesu glottodydaktycznego wniosków. Uzyskane za pośrednictwem ankiety odpowiedzi poddane zostały niezwykle metodycznemu i szczegółowemu postępowaniu analitycznemu. Komentarz do wyników wzbogacony o dane statystyczne, wykresy, tabele oraz schematy ilustrujące wyniki przekonują i w fortunny sposób syntetyzują przeprowadzone badania. Sformułowane konkluzje dydaktyczne należy ocenić jako bardzo trafne i z pewnością inspirujące dla pracy lektorów JPJO. Słaba znajomość językowych struktur nieciągłych, skonwencjonalizowanych (frazelogizmów, idiomów) stanowi trudność w różnych obszarach glottodydaktyki niezależnie od nauczanego języka, należy zatem zintensyfikować badania w tym obszarze, czego dowiodła także Barbara Łukaszewicz.

Ważnym dopełnieniem postępowania badawczego były warsztaty dydaktyczne, których zawartość szczegółowo przedstawiono i omówiono. Zaproponowane zadania były różnorodne, interesujące pod względem tematyki i — co najważniejsze — bazowały na języku żywym, codziennym oraz na tekstach autentycznych. Zajęcia warsztatowe znów uzmysłowiły złożoność problematyki wyrażania emocji negatywnych w nauczaniu języków obcych, ich wymiar praktyczny, użyteczny w komunikacji, ale też wymagający pod względem językowym (zwłaszcza leksykalnym, ale także gramatycznym). Podobnie jak ankietę, również tę część badania oceniam bardzo wysoko, uznając doniosłość dydaktyczną obu form badawczych.

Rozwinięciem wątków zawartych w rozdziale 4. są kolejne partie opracowania. Rozdział 5. został poświęcony gramatycznym i leksykalnym środkom przydatnym w

nauczaniu wyrażania emocji negatywnych w nauczaniu JPJO. Moim zdaniem można było umieścić tę część przed rozdziałem czwartym i wówczas potraktować ją jako znakomite wprowadzenie do właściwej, autorskiej, części badawczej. Doktorantka zdecydowała się bowiem przedstawić kompleksowy repertuar elementów językowych polszczyzny ważnych z punktu widzenia przedstawionych w dysertacji założeń i tez. W syntetycznej formie tabelarycznej zawarto formy ekspresywne (wraz z egzemplifikacją) z odwołaniem do poszczególnych poziomów języka, różnych struktur i obszarów komunikacji. Dużo miejsca — i słusznie! — poświęcono związkom frazeologicznym, posiłkując się kognitywną koncepcją metafory pojęciowej. Ta część pracy jest niezwykle ważna w związku z podjętym problemem badawczym. Szkoda, że w rozdziale zabrakło kilku zdań podsumowania, co z pewnością wpłynęłoby korzystnie na tok wyводу, zwłaszcza przy tak dużych rozmiarach pracy.

Część empiryczną zamyka rozdział 6. (*Propozycje dydaktyczne związane z nauczaniem sposobów wyrażania emocji negatywnych w języku polskim*), gromadzący propozycje ćwiczeń sprzyjających przyswojeniu i utrwaleniu materiału językowego związanego z tematem dysertacji. Należy pochwalić niezwykle bogactwo zaproponowanych rozwiązań, ich dużą różnorodność potwierdzającą kreatywność Autorki. Cennym dopełnieniem zaproponowanych materiałów jest ich omówienie uwzględniające tło teoretyczne i wskazówki metodyczne. Szczególnie należy znów pochwalić odesłanie słuchaczy do polszczyzny żywej, autentycznej, na co wskazują konteksty pragmatyczne ćwiczeń i zaproponowanych tekstów, aktualna najnowsza leksyka, ale też tematyka sprzyjająca wzbudzeniu i utrzymaniu zainteresowania u adresatów zadań językowych.

Podstawy naukowe rozprawy

Przedstawiona do oceny praca Barbary Łukaszewicz jest przykładem monografii opartej na solidnych, imponujących wręcz podstawach naukowych. Bardzo obszerna bibliografia przedmiotowa zaświadcza o znacznej erudycji Autorki, jej świadomości złożoności zagadnienia, a tym samym konieczności sięgnięcia do wielu lektur reprezentujących rozmaite dziedziny i dyscypliny nauk humanistycznych i społecznych. W samym obszarze lingwistyki Doktorantka dowiodła odczytania w literaturze glottodydaktycznej, semantycznej, pragmatycznej, socjolingwistycznej czy lingwakulturowej. Przy czym — co warto podkreślić — wykorzystane pozycje bibliograficzne zostały wyzyskane świadomie, z wycuciem tak problemów najistotniejszych, jak i tych mniej ważnych dla obranego tematu.

Aspekt formalny pracy

Rozprawa została przygotowana niezwykle starannie. Autorka sprawnie posługuje się odmianą naukową dyskursu, nie epatując jednocześnie niepotrzebnie trudną terminologią. Proporcje między naukowością a komunikatywnością wywodu zostały tu z pewnością zachowane. Jest to ważne, gdyż adresatem opracowania mogą być także lektorzy praktycy. Praca zyskuje dzięki licznym wykresom, tabelom, schematom, aneksom itp., co ma niebagatelne znaczenie w przypadku prac tak obszernych.

W tekście można znaleźć kilka drobnych usterek natury językowo-stylistycznej czy edytorskiej, co przy tak długim tekście jest rzeczą naturalną i w żadnym stopniu nie wpływa na ostateczną ocenę dysertacji.

Konkluzja

Przedłożona do recenzji rozprawa mgr Barbary Łukaszewicz pt. *Wyrażanie emocji negatywnych w polonistycznej praktyce glottodydaktycznej* stanowi przykład opracowania holistycznego i wieloaspektowego, o znacznej doniosłości naukowej, zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i (a może przede wszystkim) praktycznym. Kompleksowość przedstawionych problemów i wątków badawczych, ich solidna podbudowa teoretyczna, niebagatelny wkład pracy własnej Autorki w sformułowanie propozycji dydaktycznych i metodycznych, prowadzi do jednoznacznej konkluzji, iż **dysertacja bez wątpienia spełnia warunki ustawowe stawiane rozprawom doktorskim, dlatego też wnioskuję o dopuszczenie mgr Barbary Łukaszewicz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.** Dodatkowo stawiam wniosek o skierowanie rozprawy (po stosownym jej skróceniu) do druku. Jej publikacja byłaby trudną do przecenienia pomocą w polonistycznej glottodydaktyce.

prof. dr hab. Artur Rejter